

Acuut bedreigde dagvlinders in Nederland

Acuut bedreigde dagvlinders in Nederland

Tekst:

Chris van Swaay

Met medewerking van

Calijn Plate, CBS.

Rapportnummer:

VS2004.023

Productie:

De Vlinderstichting
Postbus 506
NL-6700 AM Wageningen
The Netherlands
tel: 0317-467346
fax: 0317-420296
e-mail: info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Opdrachtgever:

Expertisecentrum LNV, Ede.

Deze publicatie kan worden geciteerd als:

Van Swaay, C.A.M. & Plate, C.L. (2004) *Acuut bedreigde dagvlinders in Nederland*. Rapport VS2004.023, De Vlinderstichting, Wageningen.

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, microfilm, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van De Vlinderstichting en de opdrachtgever.

April 2004

HOOFDSTUK 1 / INLEIDING	3
HOOFDSTUK 2 / METHODE	4
SOORTEN DIE EEN ZEER NEGATIEVE TREND VERTONEN	4
SOORTEN DIE BEDREIGD WORDEN.....	4
HOOFDSTUK 3 / OVERZICHT ACUUT BEDREIGDE DAGVLINDERS	5
ACHTERUITGANG STERKER DAN 50% IN VIJF JAAR	5
INDEXCIJFER IN DE LAATSTE VIJF JAAR ROND DE TIEN OF LAGER.....	5
SOORTEN MET VIJF OF MINDER POPULATIES	6
TOTALE POPULATIEGROOTTE KLEINER DAN 500 VLINDERS	6
ACUUT BEDREIGDE VLINDERS.....	6
HOOFDSTUK 4 / LITERATUUR	9

Het ministerie van LNV (Directie Natuur) wil graag jaarlijks een overzicht hebben van soorten die de afgelopen jaren een zeer negatieve trend vertonen, in het bijzonder van soorten die zo snel afnemen dat voor het voortbestaan in Nederland wordt gevreesd. De aanleiding hiervoor is o.a. de recente negatieve ontwikkeling van de duinpieper die inmiddels balanceert op de rand van uitsterven.

Om dit mogelijk te maken wordt in dit rapport een lijst aangeleverd met:

1. soorten die een zeer negatieve trend vertonen (resultaat van het Landelijk Meetnet Vlinders dat samen met het CBS wordt uitgevoerd)
2. op basis van expert judgement aangeven welke van deze soorten in hun voortbestaan in Nederland bedreigd worden bijv. omdat het leefgebied onder grote druk staat.
3. voor zover bekend oorzaken van de negatieve trend.

Het Landelijk Meetnet Vlinders is een samenwerkingsproject van De Vlinderstichting en het CBS. Het meetnet is onderdeel van het NEM (Netwerk Ecologische Monitoring) en wordt financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van LNV. Dankzij honderden vrijwilligers in het hele land kan de populatie-ontwikkeling van veel soorten goed worden gevolgd.

Het blijkt dat negen soorten acuut met uitsterven bedreigd worden, waarvan voor vier soorten het maar de vraag is of ze nog in ons land voorkomen. Voor de overige vijf soorten is onmiddellijk ingrijpen nodig om de lijst met verdwenen vlinders in ons land niet te laten groeien van 17 soorten naar 26 soorten (37% van het totaal aantal vlindersoorten).

In dit hoofdstuk worden de criteria gegeven voor vlinders die acuut bedreigd zijn.

Soorten die een zeer negatieve trend vertonen

Voor het bepalen van soorten met een zeer negatieve trend wordt gebruik gemaakt van de resultaten van het Landelijk Meetnet Vlinders. Per soort worden hier de indexcijfers per jaar gegeven. 1992 wordt als basisjaar gebruikt en de index van dat jaar wordt op 100 gesteld. Indien mogelijk worden de zogenaamde gewogen indexen gebruikt (Van Swaay *et al.*, 2002). Daarnaast wordt de trend berekend.

Een soort met een zeer negatieve trend wordt gedefinieerd met:

- een achteruitgang die groter is dan 50% in vijf jaar of
- een indexcijfer in de laatste vijf jaar dat rond de 10 of lager is (de populatiegrootte is dus 10% van die in 1992) of
- de soort komt in vijf of minder populaties voor of
- de totale populatiegrootte in Nederland is kleiner dan 500 volwassen vlinders.

Soorten die bedreigd worden

Voor de soorten uit bovenstaande selectie wordt op basis van expert judgement aangegeven welke acuut bedreigd zijn en wat de mogelijke oorzaken daarvoor zijn.

Hoofdstuk 3 / Overzicht acuut bedreigde dagvlinders

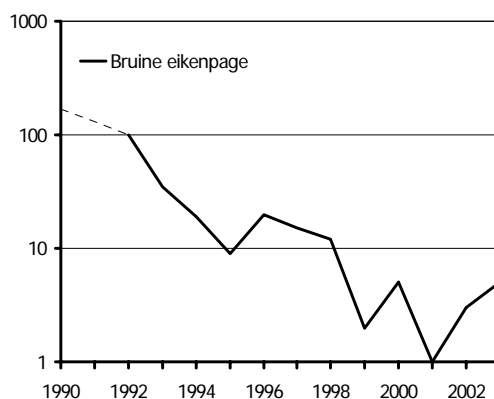
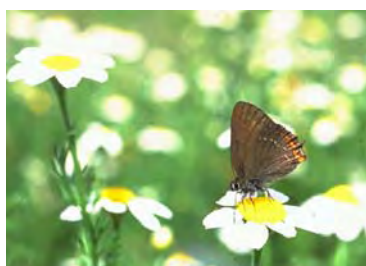
In deze lijst wordt een overzicht gegeven van de acuut bedreigde dagvlinders in Nederland. Indien bekend worden redenen voor de achteruitgang gegeven.

Achteruitgang sterker dan 50% in vijf jaar

Acht soorten hebben een trend sinds 1992 die een achteruitgang te zien geeft die sterker is dan 50% in vijf jaar:

- Kleine ijsvogelvlinder
- Spiegeldikkopje
- Duinparelmoervlinder
- Bruine eikenpage (zie figuur 1)
- Donker pimpernelblauwtje
- Veenbesparelmoervlinder
- Veenbesblauwtje
- Kleine heivlinder

Voor de kleine heivlinder is de achteruitgang zelfs sterker dan 75% in vijf jaar.

Figuur 1: Voorbeeld van indexcijfers van de bruine eikenpage. De achteruitgang ligt tussen de 50 en 75% in vijf jaar.

Indexcijfer in de laatste vijf jaar rond de tien of lager

Zeven soorten hadden de afgelopen vijf jaar tenminste één keer een indexcijfer dat rond de 10 lag. Dat betekent dat hun populatiegrootte dat jaar 10% was van die in 1992. Het betreft:

- Spiegeldikkopje
- Bruine eikenpage (zie figuur 1)
- Kleine ijsvogelvlinder
- Duinparelmoervlinder
- Grote parelmoervlinder
- Argusvlinder
- Kleine heivlinder

Soorten met vijf of minder populaties

De volgende soorten hebben op dit moment vijf of minder populaties in ons land (exclusief de verdwenen soorten die zich de laatste tien jaar niet meer in ons land hebben voortgeplant):

- Klaverblauwtje: officieel is deze soort uitgestorven, maar de laatst tien jaar zijn er enkele vestigingspogingen geweest, waarbij de vlinder zich één of twee jaar wist te handhaven.
- Pimpernelblauwtje: na herintroductie nog steeds één populatie in De Moerputten.
- Donker pimpernelblauwtje: na herintroductie in De Moerputten nu één kleine populatie langs het Drongelens kanaal. Twee jaar geleden hervestiging in Roerdal.
- Bruin dikkopje: twee populaties (Vrakelberg en spoorhelling Eys).
- Iepenpage: situatie onbekend, zeer moeilijk te inventariseren soort. Van 1992 tot 1995 één populatie in Heerlen.
- Grote vuurvliinder: drie populaties (Wieden, Weerribben, Rottige Meenthe).
- Grote ijsvogelvlinder: Eén populatie op Terschelling, maar hier al enkele jaren geen waarnemingen meer van.
- Veenbesparelmoervlinder: vijf populaties in Drenthe.
- Veenbesblauwtje: Twee populaties, één in Groningen, één in Drenthe.
- Veenhooibeestje: vier populaties in Drenthe.
- Veldparelmoervlinder: vermoedelijk verdwenen, laatste waarneming uit 1995.
- Grote vos: laatste bewijs van voortplanting enkele jaren geleden, wel nog af en toe zwervers uit het buitenland.
- Grote parelmoervlinder: vijf populaties.
- Kleine heivlinder: vier populaties.

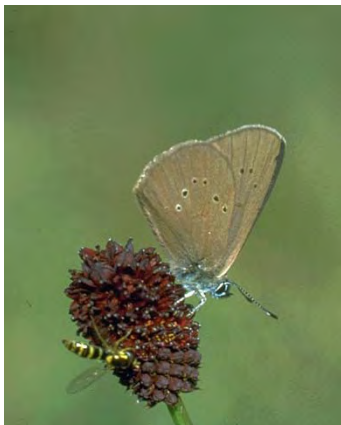
Totale populatiegrootte kleiner dan 500 vlinders

Dit betreft dezelfde soorten als degene met minder dan vijf populaties.

Acuut bedreigde vlinders

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de acuut bedreigde vlinders. Dit is gebeurd op basis van expert judgement. De soorten die worden geclassificeerd als acuut bedreigd worden kort besproken:

- Donker pimpernelblauwtje: de populatiegrootte bij Den Bosch is bijzonder laag geworden. Belangrijkste oorzaak is de achteruitgang van de waardmier *Myrmica rubra* in de bermen rond de Moerputten. In de Moerputten zelf zijn grote bloeiende exemplaren van de waardplant grote pimpernel inmiddels schaars geworden. De vestiging in Midden-Limburg is nog jong en daardoor bijzonder kwetsbaar. Er worden wel maatregelen genomen, maar de soort blijft ook hier nog in gevaar. Tevens lijkt de soort hier af te wijken van de uitgezette populatie bij Den Bosch wat betreft waardmier gebruik. Ecologisch onderzoek hierna zou zeer wenselijk zijn. Vermoedelijk hebben er in 2004 niet meer dan 60 donkere pimpernelblauwtjes in Nederland gevlogen. Dat waren er midden jaren negentig bijna 1000. **Een beschermingsplan pimpernelblauwtjes (met financiële uitvoeringsparagraaf) lijkt voor deze habitatrictlijn 2 en 4 soort dringend noodzakelijk.**
- Grote ijsvogelvlinder: het is niet duidelijk of deze soort nog in Nederland voorkomt. De laatste waarneming is uit 1995. Als hij nog voorkomt is de populatie bijzonder klein. Het is de bedoeling

Van het donker pimpernelblauwtje vlogen in 2003 hooguit 60 vlinders in ons land. Foto: Kars Veling, De Vlinderstichting.

om in het kader van het verspreidingsonderzoek in 2004 extra aandacht aan deze soort te geven.

- Grote vos: er zijn al enkele jaren geen bewijzen meer voor voortplanting van deze soort in Nederland gevonden en de soort staat dan ook op het punt uit ons land te verdwijnen. Belangrijkste reden is het verdwijnen van iepen door de iepenziekte en het verdwijnen van hoogstamboomgaarden in ons land. **Impulsen om hoogstamboomgaarden voor ons land te behouden (met name Zuid-Limburg is wat dat betreft kansrijk) kunnen deze vlinder op termijn helpen.**
- Iepenpage: deze soort is bijzonder moeilijk te inventariseren, omdat hij bijna zijn hele leven bovenin bloeiende of zaaddragende iepen doorbrengt. Belangrijkste oorzaken voor het verdwijnen van deze bomen uit ons land zijn iepenziekte, gerichte kap en het aanplanten van niet bloeiende variëteiten. Aan deze soort wordt in het verspreidingsonderzoek in 2004 extra aandacht besteed.
- Klaverblauwtje: na twintig jaar verdwenen te zijn uit ons land heeft het klaverblauwtje enkele malen geprobeerd zich in of rond Maastricht weer opnieuw te vestigen. Tot op heden is dat nog niet voor meer dan twee jaren gelukt. Belangrijkste oorzaak daarvoor is het intensieve beheer van weg- en kanaalbermen in ons land. **Aanpassingen van het beheer van deze bermen rond Maastricht zou kunnen leiden tot een definitieve vestiging van deze soort.** Ook aan deze soort wordt in 2004 extra aandacht besteed in het verspreidingsonderzoek.
- Kleine heivlinder: deze specialist van stuifzanden heeft het bijzonder moeilijk in ons land. De totale populatiegrootte bedraagt nog slechts enkele tientallen dieren, verdeeld over vier populaties. Ook de trend is schrikbarend dalend. Voor deze soort kan nu elk jaar het laatste zijn in ons land. Belangrijkste oorzaak is het snel dichtgroeien van stuifzanden, die ook nog eens bijzonder klein en versnipperd zijn geworden. **Ook voor deze soort zou een beschermingsplan hulp kunnen bieden, net als meer aandacht voor het beheer van stuifzanden in ons land (en dan met name op de Veluwe).**
- Veenbesblauwtje: de populatie bij Dwingeloo was afgelopen jaar bijzonder klein (hooguit 20 vlinders, verdeeld over een aantal veentjes). De populatie bij Sellingen werd in 2003 geschat op 30 vlinders. Belangrijkste oorzaak is de achteruitgang in kwaliteit van de hoogvenen, onder andere veroorzaakt door verdroging en klimaatverandering. Voor deze soort is een beschermingsplan opgesteld (Van Swaay & Wallis de Vries, 2001). **Weliswaar zijn enkele voorgestelde maatregelen uitgevoerd, aan andere moet een hogere prioriteit worden gegeven.**
- Veenbesparelmoervlinder: door de achteruitgang van de kwaliteit van hoogvenen verdwijnt deze soort de laatste jaren van het ene hoogveentje na het andere. Ook voor deze soort is een beschermingsplan opgesteld (Van Swaay & Wallis de Vries, 2001). **Weliswaar zijn enkele voorgestelde maatregelen uitgevoerd, aan andere moet een hogere prioriteit worden gegeven.**
- Veldparelmoervlinder: deze vlinder is vermoedelijk al uit ons land verdwenen, onder meer door verlies van leefgebied, verkeerd beheer en verlies van de landschappelijke samenhang. Voor deze soort is een beschermingsplan opgesteld (Wallis de Vries, 2001).

De kleine heivlinder is goed gecamoufleerd uitstekend aangepast aan het overleven op stuifzanden. Deze zijn tegenwoordig echter te klein en versnipperd en groeien te snel dicht. Elk jaar kan vanaf nu het laatste jaar voor deze soort zijn. Foto: Kars Veling, De Vlinderstichting.

**Tabel 1: Lijst van acuut bedreigde dagvlinders in Nederland.
?: geen trends en indexen bekend.**

	Achteruitgang >50% in 5 jr.	Index <10 in laatste 5 jr.	minder dan 5 populaties	populatie- grootte in 2004 als <500 vlinders	Acuut bedreigd
argusvlinder		x			
bruin dikkopje			2	50	
bruine eikenpage	x	x			
donker pimpernelblauwtje	x	x	2	60	x
duinparelmoervlinder	x	x			
grote ijsvogelvlinder	?	?	1 (?)	?	x
grote parelmoervlinder		x	X	500	
grote vos	?	?	0 (?)	?	x
grote vuurvlinder			X	150	
iepenpage	?	?	0-1 (?)	?	x
klaverblauwtje	?	?	0-1	10-20	x
kleine heivlinder	x	x	4	60	x
kleine ijsvogelvlinder	x	x			
pimpernelblauwtje			1	300	
spiegeldikkopje	x	x			
veenbesblauwtje	x		2	50	x
veenbesparelmoervlinder	x		5	105	x
veenhooibeestje			4	250	
veldparelmoervlinder	?	?	0	?	x

Hoofdstuk 4 / Literatuur

Swaay, C.A.M. van, Plate, C.L. & Van Strien, A.J. (2002) Monitoring butterflies in the Netherlands; how to get unbiased indices. *Proc. Exper. Appl. Entomol.*, **13**: 21-27.

Swaay, C.A.M. van & Wallis de Vries, M.F. (2001) *Beschermingsplan veenvlinders 2001-2005*. Ministerie van LNV, Den Haag.

Wallis de Vries, M.F. (2001) *Beschermingsplan veldparelmoervlinder 2001-2005*. Ministerie van LNV, Den Haag.